

Last castles of the transforming cities in Turkey: 'Mahalle' as an urban structure since the Ottoman period

Türkiye'de dönüşen kentlerin son kalesi: Kent kurucu öge olarak Osmanlı'dan günümüze 'mahalle'

İmre Özbek Eren¹

Abstract

This paper focuses on the case of 'mahalle' which is a special kind of neighborhood in Turkey, in terms of spatial and social movements in the context of urban transformation of the country. Mahalle has important effects on urban morphology and sociology since the Ottoman period. It has been either a structural part of the urban morphology or social and cultural organizer of the society. These roles and the meaning of mahalle have recently been changing in favor of global dynamics in the transforming cities. The aim of this paper is to emphasize 'mahalle' with its rich potentials and opportunities come through its history. Different districts were chosen from İstanbul as case studies in order to analysis these opportunities and challenges. The results show that, mahalle is still alive and has important roles on urban morphology and urban life as a physical and social unit, while on the other hand it is on the way to be lost.

Özet

Bu makale, Türkiye'nin kendine özgü bir komşuluk birimi olan mahalleyi, İstanbul özelinde ve tarihsel perspektifi içinde ele almakta ve kentsel dönüşüm sürecinde yaşanan sosyal ve mekânsal hareketliliği, mahalle bağlamında irdelemektedir. Mahalle, Osmanlı'dan bugüne, kent morfolojisi ve sosyolojisi üzerinde belirleyici role sahip olmuştur. Ancak son yıllarda belirgin biçimde dönüşen kentlerde bu rol geri plana düşmüş ve kentsel kurguda, başka dinamikler ön plana çıkmıştır. Bu yazının amacı, kentsel dönüşüm olgusuna paralel olarak gündemde yer alan 'mahalle'yi ve toplumsal yaşam ve kentsel mekân/morfoloji içinde geçirdiği dönüşümü, tarihsel perspektifi içinde değerlendirmek ve taşıdığı potansiyellerini ortaya koymaktır. Bu doğrultuda, İstanbul'dan farklı özellikteki mahalleler üzerinde incelemeler yapılmıştır. İnceleme sonucunda, mahallenin fiziksel ve sosyal bir birim olarak, bazı bölgelerde halen canlı ve kent kurgusu üzerinde

¹Yard. Doç. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, iozbekeren@hotmail.com

Özbek Eren, İ., (2012). Türkiye’de dönüşen kentlerin son kalesi: Kent kurucu öge olarak Osmanlı’dan günümüze 'Mahalle'. *International Journal of Human Sciences* [Online]. (9)2, 1547-1568.

Keywords: Neighborhood; mahalle; urban morphology; İstanbul; urban regeneration.

[\(Extended English abstract is at the end of this document\)](#)

önemli role sahip olduğu, diğer bölgelerde ise çözülmek üzere olduğu görülmüştür. Bu değişkenliğin arkasındaki belirleyici unsurlar ise; toplumsal bellek, insan-bina-sokak ilişkisi, mekânsal büyüklük, kamusal ortak alanlara erişimin kolaylığı ve gün içinde karşılaşma imkânı sağlayan işlev çeşitliliği olarak ön plana çıkmıştır. Bu ilişki ve strüktürün zayıfladığı mahallelerde ise çözümler görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Komşuluk; mahalle; kentsel morfoloji; İstanbul; kentsel dönüşüm.

1.Giriş

Türkiye’de kentsel dönüşüm projelerinin önem kazanmasıyla birlikte ortaya çıkan tartışmalardan biri, mahalle ekseninde yer almaktadır. Mahalle, geçmişten günümüze aktarılan kentsel ve kültürel bir miras olarak Türk toplumunun yaşam biçimlerinden ve aynı zamanda kent kurucu öğelerinden birisidir. Mahallenin, literatürde ağırlıklı yer alan sosyal-psikolojik ve yönetsel boyutu yanında, coğrafi ve kent mekânındaki karşılığı da önemlidir. "Hem kişilerden meydana gelen, hem de bir bütün olarak hareket eden bu yapıyı" (Çakır, 2008: 101-103) kendine özgü kılan nokta ise bu bütünlüğün bir arada çalışıyor olmasıdır.

Osmanlı dönemi çok uzun bir zaman dilimini kapsamakla birlikte, mahalle özelinde konut bölgelerinin karakteri 19. yüzyıla kadar büyük bir değişim göstermemiştir. Bu dönemde kentin geri kalan alanlarında yaşanan sosyo-kültürel, ticari ve planlama ölçeğindeki değişimlerden, daha çok yol düzeni ile ilgili olan boyutu mahalleye yansımıştır ve bu morfolojik değişime rağmen mahalle, yakın zamana kadar sosyo-kültürel özelliğini koruya gelmiştir. 1980’lerden günümüze, küresel boyuttaki ekonomik, kültürel hareketler, sosyal yapıda da etkilerini göstermiş, komşuluk ve mahallenin anlamı, daha çok yerel yönetim bağlamıyla sınırlanmıştır. Yaşanan hızlı değişim süreci, 2000’lerden sonra kentsel dönüşüme doğru evrilmiştir. Özellikle İstanbul’un ülke dinamikleri paralelinde, tarihsel süreçte geçirdiği hızlı değişim, Ergun (2004), Ataöv ve Osmay (2007), Günay ve Dökmeçi (2011) ve Tekeli 'nin(2011) çalışmalarında ele alındığı gibi, farklı sosyal ve mekânsal yansımalar yaratmaktadır.

Bu planlama ve sosyal hareketlilikler içinde, çeşitli dönemlerdeki dönüşümlere karşı verilen önemli tepkilerden biri, değişime tabi olan yerleşmelerdeki halktan/mahalleden gelmektedir. Bu noktada çalışmanın konusunu, bugünün kentinde, mahalleliyi bir arada ve 'orada' tutan unsurların neler olduğu, diğer bir deyişle 'mahalleli' olmanın ve 'mahalle'nin ne anlam taşıdığı'nın araştırılması

Özbek Eren, İ., (2012). Türkiye’de dönüşen kentlerin son kalesi: Kent kurucu öge olarak Osmanlı’dan günümüze 'Mahalle'. *International Journal of Human Sciences* [Online]. (9)2, 1547-1568.

oluşturmaktadır. Yaşanan bu sosyal ve mekânsal hareketliliklerin, Toffler’in (2008) deyimiyle "2. dalga toplumu" ndan kalma, modern döneme ait ölmek üzere olan bir kurum mu yoksa yeni bir oluşumun habercisi mi olduğu da tartışılmaktadır. Bu tartışmaya getirilebilecek farklı yorumlar ve yaklaşımlar, Türkiye’nin kendi tarihi-toplumsal ve kültürel birikimleri içinden süzülerek bugüne gelen mahalle kavramının oluşum ve gelişim süreci içinde yer almaktadır. Bu araştırmanın amacı, kentsel dönüşüm sürecinde, özgün işlev ve anlamını yitirmek üzere olan mahallenin, geçmişten getirdiği önemli potansiyellerinin ortaya konması üzerine odaklanmaktadır. Bu doğrultuda, mahallenin, bir kent kurucu öge olarak Osmanlı kentindeki rolü ve anlamı irdelenmiş, ardından taşıdığı potansiyellerinin günümüz kentindeki anlam ve önemi tartışılmıştır.

Bu doğrultuda çalışmanın kapsamını, Türkiye’ye özgü kentsel ve sosyal bir organizasyon olarak mahalle kavramının, içinde şekillendiği Osmanlı’dan günümüze dek belli dönemlerde geçirdiği anlam ve işlev değişimlerinin incelenmesi oluşturmaktadır. Bu inceleme ile kent yaşamı ve sosyolojisi üzerinde önemli role sahip olan mahallenin, süreçte kaybettiği/kazandığı nitelikleri ve bu değişimlerin yine kent biçimi ve yaşamı üzerindeki etkileri irdelenmektedir. Böylelikle, özellikle günümüzde hızlı bir değişim geçiren kentlerin, sahip oldukları özgün değerlerinin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Kentlerin geçirdiği dönüşüm süreçlerinde, belirleyici unsurların neler olabileceği üzerine farklı yaklaşımlar vardır. Ancak bu yazıda, kentin bütününden öte, mahalle ölçeğindeki değişimlerin izlenmesi esas olmuştur. Buradan yola çıkarak, Tekeli’nin (1999) ve Türkün ve Kurtuluş’un (2005) yapmış olduğu çalışmalar ekseninde bir değerlendirme esas alınmıştır. Türkün ve Kurtuluş’a (2005) göre, İstanbul’daki önemli mekânsal dönüşüm dönemlerine, "yerel tarihi ve ulusal potansiyellerle dünyadaki toplumsal ve ekonomik dönüşüm süreçlerinin karşılaşması olarak" bakılmalıdır. Bu durumda ilki, kentin geçirdiği ilk önemli dönüşüm olan 19.yüzyıl, ikincisi, 2. dünya savaşı sonrası Avrupa’nın yeniden inşası sürecinde ortaya çıkan alt-kentleşme dönemi ve üçüncüsü de 1970’lerden itibaren kapitalizmin içine girdiği krize bağlı olarak bütün dünyada üretimin ve mekânsal yapıların radikal olarak yeniden ölçeklendirildiği ve yapılandırıldığı küreselleşme dönemleri, belirgin kırılma noktaları olarak karşımıza çıkmaktadır (Türkün ve Kurtuluş, 2005).

Yöntem olarak, kentsel ve sosyolojik değişimlerin izlendiği kritik alan olarak İstanbul kentinden beş mahalle ele alınmıştır. Bu örnek alanların seçilmesinde, kentin dinamiklerine bağlı olarak değişkenlik gösteren nitelikte olmaları belirleyici olmuştur. Buna göre; yerel örgütlenmesi, tarihi geçmişi ve mahalle bilinci olan mahallelere örnek olarak Arnavutköy/Boğaziçi; koruma altındaki kent dokusunda el değiştiren veya yenileme alanı içinde olan mahallelere örnek olarak Zeyrek Mahallesi/Fatih; dönüşüme tabi olan gecekondular mahallelerine örnek olarak Ayazma Mahallesi/ Küçükçekmece; küresel ekonominin etkin olduğu ve yeni gelişme alanlarını içeren ve mal sahiplerince iyileştirilen, toplu konut- apartman blok alanlarını yoğunlukla içeren mahallelere

Özbek Eren, İ., (2012). Türkiye’de dönüşen kentlerin son kalesi: Kent kurucu öge olarak Osmanlı’dan günümüze 'Mahalle'. *International Journal of Human Sciences* [Online]. (9)2, 1547-1568.

örnek olarak 19 Mayıs Mahallesi/ Kadıköy ve kent dışındaki temalı mahallelere örnek olarak Kemercountry/ Göktürk yerleşmeleri seçilmiştir. Sonuçta, yaşanan dönüşüm sürecinde, kaybolmak üzere olan mahalle kurumunun, halen araştırılmayı ve yorumlanarak ve güncellenerek kent yaşamına yeniden katılmayı bekleyen önemli birikim ve potansiyellerin olduğu görülmektedir.

2. Osmanlı Kent Kurgusu

Kentsel kurgunun kökeninde " mekânı biçimlendiren demografik kültürel, sosyal–ekonomik yapı gibi birbirini etkileyen pek çok değişkene dayalı olarak, tarihsel bir arka planı olan, tanımlı bir coğrafyada, belirli bir zaman aralığında gerçekleştirilen mekânsal organizasyonların çözümlenebilmesi yatmaktadır" (Özcan, 2007). Osmanlı kent mekânı veya Türk kentleri üzerine bugüne dek yapılmış çalışmalar ve geliştirilmiş kent modellerine ilişkin çeşitli yaklaşımlar içinde, örneğin Cerasi (2001) "Osmanlı kenti" adı altında Balkanlardan Doğuya kadar tüm alandan çeşitli örneklerle ele alarak irdeleme yaparken, Kuban, "Türkistan ve İran kenti" veya "Anadolu-Bizans kenti" (Kuban'dan aktaran Yenen, 1988) ifadesini kullanır. Tanyeli (1986: 158-163) ise "Anadolu-Türk kenti" adı altında erken dönem 11. ve 15. yüzyıllara arasındaki yerleşmeleri esas alır. Yenen (1988) ve Aktüre (1978: 6-9) de buna paralel olarak, Erken Anadolu kenti çözümlerinde, Sjoberg’in (aktaran Aktüre, 1978) endüstri-öncesi kent modelinin veya Grunebaum (aktaran Aktüre, 1978) ve Lapidus’un (aktaran Aktüre, 1978) İslam kent modelinin, Anadolu kentleri için genellenemeyen noktalar içerdiğini söylemektedir.

Kent modellerini biçimlendiren temel değişkenler Özcan’a (2007) göre dönemin "askeri/stratejik, siyasal/yönetimsel, ekonomik ve dini kurumlar ile sosyal/kültürel, anıtsal/kamusal hizmet kurumları olarak yer alırken", Osmanlı dönemi Türk kentinin fiziksel yapısı ve değişimini Yenen (1988), "ekonomik yapı, teknolojik düzey, toplumsal yapı, sosyo-kültürel yapının mekân organizasyonuna yansımaları (yerleşme sistemi, kentsel öğeler ve değişimi)" koşulunda ele almakta ve buna göre üç farklı dönemden söz etmektedir: "kuruluşundan 16.yüzyıl sonuna kadar, 17.-18.yüzyıl ve 19.yüzyıl". Bu dönemler arasındaki en önemli değişkeni ise ekonomik yapı olarak betimlemekte, diğer faktörleri buna göre hareketlenen öğeler olarak ele almaktadır. Yenen’in (1988) bu yaklaşımı, 19 yüzyıl endüstri hareketliliği ve bugün geçerli olan küresel ekonominin yönlendiriciliğini de kapsamaktadır.

Buna göre 15 yüzyılda, kuruluş dönemi (kentleşme), yeni mahallelerin oluşum süreci ile eş anlama gelmektedir ve şehirlerin bahsedilen fiziki yapısını belirlemektedir. Çeşitli merkezlerden ya da köylerden gelen göçmenlerden oluşan homojen gruplar, etnik kökenlerine veya aynı toplumsal, mesleki ya da dini gruplara ait olmalarına göre, az aileli topluluklar halinde ve genellikle dini bir merkez etrafında yerleşerek yeni mahalleler kurmuşlardır. Mahalle her dönemde, hepsi zorunlu

Özbek Eren, İ., (2012). Türkiye’de dönüşen kentlerin son kalesi: Kent kurucu öge olarak Osmanlı’dan günümüze 'Mahalle'. *International Journal of Human Sciences* [Online]. (9)2, 1547-1568.

olarak aynı anda bulunmasalar da bazı kamusal ve ortak ögelere, ayrıca gelişimini henüz tamamlamamış idari strüktürlere sahip küçük kent köyleri olarak ortaya çıkmaktadır. (Yenen, 1988), (Cerasi, 2001).

16.yüzyılda devletin ekonomik yapısını, artı ürün denetimi kademelenmesi/yönetimsel kademelenme/ kentsel kademelenme ve ticaret yolları kademelenmesi oluşturmaktadır (Tekeli'den aktaran Yenen, 1988). Bu düzen kentlerin coğrafi konumlarına göre üretimde özelleşmelerine ve kervan yoluna göre çeşitli pazarlar kurulmasına yol açmıştır. Toplumsal yapı, ulus esasına göre ve dinsel açıdan; Müslümanlar ve azınlıklar olarak, işlevsel bölünme açısından ise; askerler, kentliler ve köylüler olarak farklılaşmıştır (Yenen, 1988). Tekeli de (1985), 16. yüzyıla dek bir iç kale etrafında şekillenen kent biçiminin, 16. yüzyılda nüfus artışı ve yerleşik tüccarların ortaya çıkmasıyla değişmeye başladığını; kale altındaki yerleşik olmayan ticari faaliyetlerin sona erdiğini ve bedestenler içinde geliştiği söyler. Bedesten çevresinde sokaklar oluşmuş ve kent yapısı kale dışına taşmıştır. Bu gelişmeler, çevresinde yeni konut mahallelerinin oluşumunu başlatmıştır ki bu mahalleler sınıfsal değil, dini veya etnik yapıya göre farklılaşmaktadır. Özetle kent bu dönemde, iç kale-kale /konut alanları/ kale-altı öğelerinden kurulmuştur (Tekeli'den aktaran Yenen, 1988). Bu öğeler içinde konut alanları; cami, konutlar ve dolaşım alanlarından oluşur (Yenen, 1988). Palabıyık ve Atak (2002), 15. ve 16. yüzyıllarda Anadolu kentlerinin fiziksel görüntüsünün geçmişi koruduğunu, temel yerleşim biriminin ise, genellikle bir dini yapının ya da pazarın etrafında gelişmiş 'mahalle' olduğunu söylemektedir.

Aktüre'ye (1978:)) göre 17. yy başında "ekonomide arzı zanaatlar, esnaf loncaları ve kentsel örgütlenme belirlerken, talep de kırsal nüfustan, ordudan, kentsel nüfustan ve dış ülkeler ile olan ilişkiler ile şekillendirmektedir." Ancak 17.yüzyıldan başlayarak 19. yüzyıl sonuna kadar olan dönemde sosyo-ekonomik yapıdaki ve toprak düzenindeki değişim ile Anadolu'da işlenmiş mal üretimi ile ilgili eylemler de değişmiş" (Aktüre, 1978: 34) ve Osmanlı'nın daha önceki dönemde şekillenmiş olan mekânsal düzeninde değişime yol açmıştır.

17.-18.yüzyıllarda "Avrupa'dan gelen işlenmiş malın Anadolu'ya gelmesi, azınlıkların ticari hayatta aktifleşmesine yol açmıştır" (Aktüre, 1978: 63). Bu da kentsel mekânda hareketlilik yaratmış; "kent merkezlerinin yoğunlaşması, yabancıların ticarete artması gibi nedenlerle, konut dokuları sıkışmış, boşluklar dolmaya başlamış, düşeyde yükselmeler, çıkmalar başlamıştır. Daha önce "sokak-avlu-konut mekân dizisi, sokak-giriş mekânı-avlu-konut şeklinde değişmiştir." (Yenen, 1988).

19 yüzyılda, endüstrileşme ile birlikte, "ekonomik yapıda, artı ürün denetimi kalkmış, sabit üretim teknolojisine karşın ulaşım teknolojisinde ve dış ticaret ilişkilerinde değişim olmuş, toplumsal yapıda subaylar, bürokratlar, memurlar ortaya çıkmış; lonca düzeni çözülmüş, zanaatkârlar sınıfı

Özbek Eren, İ., (2012). Türkiye’de dönüşen kentlerin son kalesi: Kent kurucu öge olarak Osmanlı’dan günümüze 'Mahalle'. *International Journal of Human Sciences* [Online]. (9)2, 1547-1568.

çözülmüş, onun yerine emekçiler sınıfı doğmuştur"(Yenen, 1988). Özellikle dış ticaret anlaşmaları ile "Anadolu açık Pazar haline gelmiş, bunlara paralel olarak, 19.yy sonuna kadar Anadolu kentlerinde nüfus çok artmamakla birlikte, değişim süreciyle kentlerde ortaya çıkan yeni askeri, bürokratik ve ticari kesim işlenmiş mallara olan talebi yönlendiren etmen olmaya başlamıştır. Süreçle koşut olarak ortaya çıkan sosyo-ekonomik yapının temelden değişimine yol açmıştır" (Aktüre, 1978: 67-71). Demiryolu ticaretinin de etkisiyle, 19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren, kentlerin kendi içindeki üretim-tüketim dengesi, dış ülkelerle olan ticaretin önem kazanmasıyla, liman kentlerine doğru kaymaya başlamıştır. "Dış etkileşimin yoğun olduğu kentlerde böylelikle, ikili bir sosyal yapı ortaya çıkmıştır: eski geleneksel merkez ve yeni üst sosyal kesime hizmet sunan merkez" (Aktüre, 1978: 81-135). Mekânsal düzende kalenin önemini yitirdiği görülmektedir (Yenen, 1988).

Bu eksende, 19. yüzyılda kentin ana merkezlerinde yaşanan büyük değişimlere rağmen, mahallenin kendi kurgusunda ve kent içindeki öneminde ve üstlendiği rollerde, yönetim dışında büyük bir değişim olmamıştır. Kentlerin ulaşım, yönetim ve mekânsal düzenlerindeki değişimler paralelinde, "toplumsal tabakalaşma değişmiş, yeni toplumsal sınıflar oluşmuş, konut alanlarındaki millet esaslı yerleşimin yerini sınıf esaslı yerleşim biçimi almaya başlamıştır; kent içi ulaşımındaki gelişmeler ve nüfus artışı, kentlerin çevreye yayılması ve banliyöleşmesine neden olmuştur" (Tekeli, 1988). Bu değişimin, mahalle düzeyine yansıyan en önemli boyutu, konut tipolojisinde olmuştur. Bunun ötesinde, kentin konut alanları dışındaki ticari ve diğer işlevsel bölgelerindeki değişimler, yol düzeni dışında (çıkamaz sokakların kaldırılması) mahalleye çok yansımamıştır.

"Konut alanları yangınlar ve toprak mülkiyeti ile kâgir yapılara geçişle belirgin bir fark göstermiştir. Yoğunlaşan kent dokusundaki açık-kapalı alan dengesi bozulmuş, değişik sosyal kesimler kent mekânında kutuplaşmış, konut alanlarında sınıfsal farklılıklar oluşmuştur. Konaklar ve yazın bağ evleri, göçmen mahalleleri, burjuva mahalleleri ve banliyöler gelişmiştir. Bu doğrultuda mahalle ölçeğinde kent mekânı, konut-sokak-mahalle merkezi-cadde-kent merkezi" olarak dönüşmüştür (Yenen'den aktaran Yenen, 1988). Bu genel değişimin mahalledeki en önemli yansıması, muhtarlık örgütünün kurulması olmuştur (Ortaylı, 2000).

1923'te yeni kurulan devletin, kalkınma planlarına paralel olarak altyapı çalışmaları ve bayındırlık faaliyetlerini ön plana çıkarmasıyla, kentsel ölçekte 1950'lere dek, kent kurgusu içinde mahallenin organizasyon yapısına yansıyan önemli değişimler olmamıştır. Bu dönemdeki en büyük değişim, yaşam koşullarının farklılaşması sonucunda, geleneksel konuttan koparak, özelleşmiş mekânlı denilebilecek konutlara geçilmesi ile ortaya çıkan yeni konut tipi olmuştur.

1950'lerle birlikte, Türkiye'nin yaşamaya başladığı toplumsal dönüşüm, daha büyük ölçeklerde olmuştur. Özellikle, ekonomik, teknolojik, siyasal ve sosyo-psikolojik faktörlerle gelişen kentleşme sürecinde toplum, ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan önemli bir değişim geçirmiştir.

Özbek Eren, İ., (2012). Türkiye’de dönüşen kentlerin son kalesi: Kent kurucu öge olarak Osmanlı’dan günümüze 'Mahalle'. *International Journal of Human Sciences* [Online]. (9)2, 1547-1568.

Ancak bu süreçte, yapılan planlama çalışmaları gerek yasal gerekse de tasarım açısından değişen toplumsal dinamiklere uyum sağlayamamış, bu 'örtüşememe' durumu, kimi zaman kontrolsüz ve kendi mantığı içinde gelişen bir mekân üretim ve biçimlenme sürecini doğurmuştur. Karayolu ulaşımına verilen ağırlıkla, eski kent dokusu değişmiş, yeni bir 'dil' oluşmaya başlamıştır. Yine de mahallenin kendi içyapısında büyük değişiklik olmamıştır. Kent morfolojisine 1960’lı yıllarda 'apartmanlar' ve 'gecekondu' -ki bunların olduğu bölgelerde aynı sosyo-kültürel altyapı devam etmiştir- ve 'toplu konutlar' adı altında yeni bir tip daha eklenmiştir. "Bu yeni tipler de Ortaylı'nın mahalle ve köy arasındaki bağlantısına sadık kalarak, kentteki mahallenin sosyo-kültürel anlamıyla paralel özelliktedir" (Düzbakar, 2003).

Özetle, bu kentsel gelişim şeması içinde mahallenin idari-sosyokültürel ve mekânsal nitelikleri ile özgün yapısına 16 yüzyılda kavuştuğu ve 1980’lere dek ana strüktürünü devam ettirdiği görülmektedir.

2.1. Osmanlı Kentinde Mahallenin Anlamı/İşlevleri

Osmanlı kent kurgusunun oluşum süreçlerinde mahalle her zaman belirgin bir alana sahip olagelmıştır. Bu gelişme kurgusu içinde, kentte mahalleyi okumak, aslında bir anlamda Osmanlı toplumunu okumaktır ki "ağırlıklı olan görüş, mekânsal yapıyı belirleyen toplumsal veriler olduğu yönündedir" (Rossi'den aktaran Yıldırım, 2000) ve kentsel morfoloji de bunu yansıtır: "kent, morfolojik olarak konut yerleşmeleri, ekonomik etkinlikler ve dini-kültürel etkinlikler şeklinde üç ana işlevsel gruba bağlı bina komplekslerine ayrılmıştır" (Cerasi, 2011: 82) (Şekil 1).

Osmanlı kenti, kendi toplumsal ve kültürel dinamiklerine uygun olarak, "polietnik yapısına uyum gösteren iki kurum geliştirmiştir: mahalle; (prensipinde aynı etnik kökenden ve dinden gelenlerin birlikte oturduğu ve temelinde konut yer alan bölge) ve imaret; (temelinde vakıf kurumu olan toplumsal ve dini işlevler bütünü)" (Cerasi, 2001: 70). İmaret sistemi ile şekillenen kamusal yapılar, aynı zamanda kent dokusunu belirlemektedirler ve aralarında, konutların bir araya gelmesiyle oluşan dizgiler yer almaktadır (Yıldırım, 2000). Bu kentsel şema içinde Osmanlı toplumunda mahalle, adli, ekonomik, eğitim ve sosyal yapısı ile içe dönük bir sistemdir ve merkezi otoritenin çeşitli konularda yerel ölçekte düzenleme mantığını içermektedir (Ortaylı, 2000).

Şekil 1: Osmanlı kent dokusunun belirgin özelliği olan, merkezde imaret ve onu saran konut alanlarını anlatan şema. Urfa kent planı. Kaynak: Aru, K. A., (1998). Türk Kenti- Türk Kent Dokularının İncelenmesine Ve Bugünkü Koşullar İçinde Değerlendirilmesine Yönelik Bir Yöntem Araştırması, YEM Yayınları, İstanbul, s.203.

2.2. Mahallenin İşlevleri-Unsurları

Osmanlı şehrini yöneten gerçekte, güvenlik, vakıf denetimi, mali otorite, adli konular ve beledi hizmetlerden sorumlu olan kadıdır (Ortaylı, 2000: 124). Klasik dönem Osmanlı kent yönetiminde, Vakıflar ve Loncalarla birlikte mahalleler, beledî örgütlenmenin temel unsurlarını oluşturmaktadır (Alada, 2011; Palabıyık ve Atak, 2002). Mahalleyi yöneten imamın en önemli görevi, mahalle sakinlerine salınan vergilerin paylaşılması ve toplanması işini yürütmektir (Ortaylı, 2000: 107). Bu doğrultuda Osmanlı devleti açısından mahalle "öncelikle kayıtlı haneler üzerinde vergi bölüşümü ve tahsilâtını gerçekleştiren bir mali birimdir. Bu topluluk devlet için, bir takım yükümlülükleri topluca yerine getiren bir birimdir. Mahalle veya köy, birtakım vergilerin tarhında, onların toplanmasında; asayişin sağlanması veya bayındırlıkla ilgili bazı yükümlülüklerin yerine getirilmesiyle görevli ve sorumlu birimdir" (Ergenç, 1996). Mahalle, başında imamı olan kendine özgü gelir kaynakları olan hocasıyla, bekçisiyle ve mahallelilerin birbirine kenetlenmişliğiyle aynı zamanda toplumsal ve idari bir birimdir (Düzbakar, 2003). Öte yandan ise bahsedilen toplumsal yapılanma içinde, denetimin sağlanmasına imkân veren bir yönetilebilirlik ölçüğü ve ilişkiler bütünüdür; ölçek büyüdükçe bölünme yoluyla yeni mahalleler oluşturulmuştur (Alada, 2011).

Özbek Eren, İ., (2012). Türkiye’de dönüşen kentlerin son kalesi: Kent kurucu öge olarak Osmanlı’dan günümüze 'Mahalle'. *International Journal of Human Sciences* [Online]. (9)2, 1547-1568.

Ergenç (aktaran Düzbakar, 2003), Osmanlı kentinde mahalleyi, sosyal ve fiziki bir birim olarak tanımlar. İmamlar, dini görevlerinin yanında "mahalle halkı üzerinde önemli etkiye sahiptirler, doğum, ölüm, evlenme, boşanma, ikametgâh değiştirme gibi nüfus işlemlerini takip etmişler, mahalle içindeki asayiş ve ahlaktan sorumlu olmuşlar, medeni hal kayıt ve sicillerini tutmuşlar, cenaze defin izinlerini vermişlerdir"(Palabıyık ve Atak, 2002). Her mahalle çeşmesi, camisi, hamamı, mektebi ve külliyesi ile sosyal, kültürel ve idari bir birimdir. (Ortaylı, 2000: 107). "Mahalle halkı sahip oldukları evlerin şekli ve evleri üzerinde yapacakları değişiklikler nedeniyle de birbirine karşı sorumludur" (Düzbakar, 2003). Aynı zamanda sokakların temizliğinden de sorumludurlar. Bu nedenlerle mahalle, kent yaşamının olduğu kadar, toplumsal yapıda da sosyal, ekonomik, kültürel ve yönetsel görevlerin toplandığı bir rol üstlenmektedir. Toplumsal ve kentsel hizmetlerin görülmesi (yangın, imam maaşı, fakirlere yardım) amacıyla kurulmuş olan 'Avarız akçası' mali fon niteliğindedir ve mahalle dayanışmasının en somut ifadesidir (Ortaylı, 2000: 198). Cerasi (2001: 98), konut bölgelerinin, kentteki önemini şöyle anlatmaktadır: "Çeşme, meydan, mescit veya cami okul ve kahvehane gibi yapılarla kendine ait coğrafi yeri işaretlemek mahalle merkezinin görevidir. Bu binaların doku içindeki dağılımları, bölgeleri tek tek ayırmaya yarar, mahalleleri ise çok sayıda yol birleştirirdi. Evin kent sokağına doğru derinlemesine geliştiği karmaşık ve üç boyutlu ilişki, sokağın tek tek karmaşık mekânsal olaylar dizisi haline gelmesini sağlar; her biri kendi iç bölgesine sahiptir ve bu sokaktan algılanır. Bu nedenle ev, sokak mimarisinin oluşturucusudur ve dolayısıyla kent imgesinin de". Ortaylı da (aktaran Düzbakar, 2003), aile ile ailenin içinde yaşadığı mahalle ve köy arasında bağlantı kurarak bu kavrama mekânsal bir yaklaşım getirmektedir Dolayısıyla, mahallenin kent mekânı üzerinde önemli bir karşılığı da söz konusudur.

Hiçbir zaman çok geniş boyutlara sahip olmayan mahalle, birkaç on veya bir iki yüz evden oluşmuştur. Ayverdi (aktaran Cerasi, 2001: 72) ve Aktüre (aktaran Cerasi, 2001: 72) İstanbul ve yedi Anadolu taşra kenti için ortalama 150-2000 arasında değişen nüfuslardan bahsetmektedirler. Kuruluş yıllarında yoğunluğu düşük olduğunu (50-100 kişi/hektar) ve 19. yüzyılda yükseldiğini (50-400 kişi/hektar) varsayarak, mahallenin büyüklüğünün- 10 hektara kadar ulaşan istisnalar olmakla birlikte- 1- 5 hektar arası hesaplanmaktadır (Cerasi, 2001: 71). 16. yüzyılda, on yedi kentin 674 Müslüman mahallesinde hane sayılarının 10-50 arasında, ortalama mahalle nüfusunun ise 250-300 civarında olduğu belirlenmiştir (Taylan'dan aktaran Palabıyık ve Atak 2002). Osmanlı kentinde bir mahallenin sözü edilen 20-30 hanelik ilişkileri sınır değerini doğrular şekilde, "16.yüzyıl verileriyle 10-50 hane arasında değişir bir yapıda olduğu" saptanmıştır (Alada'dan aktaran Ürküt 1999). Osmanlı konut dokusu, sur dışında banliyöleşmeler şeklinde, bahçe-evlerden oluşmaktadır. Bu durum, 18. yüzyılda nüfus artışına değin devam etmiş, bu dönemde de mahallelerin tipolojik yapılanması değişmeden, yoğunlaşma olmuştur; bahçelere eklenen yeni evler ve ortaya çıkan sıra-ev

Özbek Eren, İ., (2012). Türkiye’de dönüşen kentlerin son kalesi: Kent kurucu öge olarak Osmanlı’dan günümüze 'Mahalle'. *International Journal of Human Sciences* [Online]. (9)2, 1547-1568.

düzeni. Bu yüzyılda yoğunlaşmanın bir nedeni de, konut dokusuna giren küçük ticaret ve zanaat dükkânlarıdır (Cerasi, 2001: 100-102).

Bütün bu yaklaşımlarla beraber, mahallenin orada yaşayanlar için 'aidiyet ve yer' belirleyici bir nitelik de taşıdığı görülmektedir. Tanyeli (1986: 158-163) "Anadolu Türk kentinde bahsedilen mahalle olgusunun kent içinde fiziksel bir belirleyiciliğe-bütünlüğe ve tanımlamaya sahip olmadığını, belirli fiziksel sınırları olmadığını, daha çok toplumsal bir olgu, vergi bölgesi, dini-etnik gruplaşma ve kent içinde coğrafi olarak bir alanda yaşayan insanlara dair mahal bilgisi anlamında kullanıldığını" söylemektedir. Buradaki 'yer' kavramı, hem Lefebvre’nin (1974: 11-17) mekân tanımıyla hem de Auge’nin (1997) antropolojik yer tanımıyla ortaklıklar göstermektedir.

Mahalle özetle Osmanlı kenti ve yaşamı üzerinde şu özellikleri içermektedir (Tablo 1).

Tablo 1: Osmanlı Kent Yaşamında Mahallenin İşlevleri

İdari	Yönetilebilirlik Ölçeği Ve İlişkiler Bütünü
	İdari Birim
	Malî Birim
	Yerel Yönetim Yapılanmasında En Küçük Birim
Sosyo-Kültürel-Psikolojik	Denetimi Ve Dayanışması Olan Bir Bütün
	Toplumsal Ve İdari Birim
	Aidiyet Ve 'Yer' Kurucu
Mekânsal	Sokak Mimarısının Ve Kent İmgesinin Oluşturucusu
	Coğrafi Konum Belirleyici
	Kentsel Morfolojiyi Kuran Öğelerden Biri
	Çevre Bilincini Besleyen Birim

3. Dönüşümler Bağlamında Mahalle

Daha önce bahsedildiği üzere, 1980’li yıllara dek yapı-yaşam kültürü benzerlik göstermiş, kente eklenen yeni tiplerdeki mahaller içinde gecekondü bölgeleri, geleneksel mahalle niteliklerini barındıran alanlar olagelirken, yeni üretilen toplu konutlar farklı bir yaşam kültürünü beraberinde oluşturmuşlardır. 1980 sonrası ise küreselleşen ulus-devlet ilişkilerinin zayıflaması kent mekânında sosyo-mekânsal kutuplaşmalar yaratmıştır (Habitat II, 1996).

Ataöv ve Osmay (2007), 1950’lerden bugüne metropoliten kentlerde kentsel dönüşümün üç farklı döneme göre farklılaştığını söylemektedirler. Buna göre, ilk dönem ekonomik büyüme politikasının yaygınlaştırıldığı ve sanayileşmenin yaşandığı 1950 ve 1980 yılları arasındaki dönem, ikincisi büyük kentlerin dışı açık liberal ekonomiden etkilendiği 1980 ve 2000 yılları arası, son dönem, yani 2000’li yıllar ise, yerel yönetimin özel sektörle işbirliğinin hız kazandığı ve ilk defa ‘dönüşüm’ün strateji olarak tanımlandığı dönemdir. Ürküt (1999) ise, Cumhuriyetten günümüze mahalle olgusunun değişimini 1950’lerden sonra üç grupta ele almakta ve ilki yoğunluğa bağlı olarak

Özbek Eren, İ., (2012). Türkiye’de dönüşen kentlerin son kalesi: Kent kurucu öge olarak Osmanlı’dan günümüze 'Mahalle'. *International Journal of Human Sciences* [Online]. (9)2, 1547-1568.

sosyal ve fiziksel bozulmaların olduğu yasal olarak gerçekleşen mahalleler, ikincisi, toplu konut mahalleleri ve sonuncusu da gecekondular mahalleleri olarak özetlemektedir. Ancak bu gruplamalara ek olarak, 2000’li yılların başında kentlerin vizyonlarının küreselliğe doğru çevrilmesi ve mekânsal stratejilere, uluslararası pazarın kaçınılmaz rekabet unsuru olarak önem verilmesi ile başlayan yeni bir dönem daha ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda kentsel dönüşüm projeleri büyük önem kazanmıştır ve İstanbul’daki mevcut mahalle dokuları, dönüşüm projeleri karşısında, yeni bir süreç yaşamaktadır; çözümlenmektedir. Bugün İstanbul özelindeki dönüşüm projeleri; "deprem odaklı kentsel dönüşüm çalışmaları, stratejik kentsel dönüşüm çalışmaları, tarihi mirasın korunmasına yönelik kentsel dönüşüm çalışmaları" olmak üzere üç ana konuda yürütülmektedir" (www.arkitera.com). Bu projelere bağlı olarak, kentteki "birinci en kapsamlı kentsel dönüşüm uygulamaları, kent çeperlerinde ana arterler boyunca gelişmiş alt gelir grubu gecekondular mahallelerini veya sağlıksız ruhsatsız yapılaşmaların yıkılarak büyük bir yenileme (renewal) operasyonu olarak gerçekleştirilmektedir. İkincisi, orta ve alt orta gelir grubunun kent içi apartmanlarda var olan 1960-70 stokunu mal sahipleri tarafından iyileştirerek (upgrading) yapılan uygulamalardır. Üçüncü dönüşüm, üst ve orta gelir grubunun araba sahipliğinin artışı ile kent dışına çıkması ile gerçekleşmiştir. Bu kırsal ya da orman alanlarının yapılandırılarak (development) yeni siteler ve kapalı yerleşimler kurulmasıyla oluşmuştur. Dördüncü dönüşüm biçimi üst gelir kesimin kent merkezindeki tarihi veya eskimeye yüz tutmuş konutları satın alarak ve restore ederek soylulaştırdığı (gentrification) uygulamalardır" (Ataöv ve Osmay, 2007: 57-82).

Son 20 yıldır özellikle kentsel dönüşüm çalışmaları ile farklı bir dönüşüm süreci geçirmekte olan İstanbul, mekânsal ve sosyal ayrışmalara sahne olmaktadır. Bir yandan yerinden çıkarılan mahallelilerin direnişleri ve karşı karşıya kaldıkları sosyo ekonomik ve kültürel değişim, öte yandan yeni konut uygulamalarının ürettiği 'yeni mahalleler' ile İstanbul, çok farklı mahalle deneyimlerini içinde barındırmaktadır.

Bu doğrultuda çalışmada, İstanbul özelinde belirgin özellikler gösteren mahalleler şu şekilde gruplanmış ve mahalle olgusunun kent kurgusu içinde değerlendirildiği örnek alanlar olarak seçilmiştir: (Tablo 2)

- Yerel örgütlenmesi, tarihi geçmişi ve mahalle bilinci olan grup. (Boğaziçi, Arnavutköy Mahallesi)
- Koruma altındaki kent dokusunda el değiştiren veya yenileme alanı içinde olan grup. (Fatih, Zeyrek Mahallesi-ki bu el değişimine adaydır.)
- Dönüşüme tabi olan, genellikle gecekondular mahalleleri. (Küçükçekmece, Ayazma Mahallesi)

Özbek Eren, İ., (2012). Türkiye’de dönüşen kentlerin son kalesi: Kent kurucu öge olarak Osmanlı’dan günümüze 'Mahalle'. *International Journal of Human Sciences* [Online]. (9)2, 1547-1568.

- Küresel ekonominin etkin olduğu ve yeni gelişme alanlarını ve mal sahiplerince iyileştirilen, toplu konut / site/ apartman blok alanlarını yoğunlukla içeren mahalleler. (Kadıköy, 19 Mayıs Mahallesi)
- Kent dışındaki temalı mahalleler. (Göktürk, Kemercountry)

3.1. İnceleme Alanları

Seçilen bu mahalleler yöntem olarak şu bağlamlarda ele alınmıştır:

- Fiziksel özellikler bağlamında; morfoloji (parsel biçimlenişleri, insan-sokak-konut ilişkisi), topoloji (arazi biçimi, iklim ve doğa etkisi-topografya) ve tipoloji (aktivite ve dolaşım dokuları - sokak, yürüme mesafeleri),
- Sosyo-kültürel bağlamda; alan büyüklükleri (nüfus ve yüzey büyüklüğü ki kişilerarası etkileşimde önemli rolü vardır),
- Psikolojik-algısal bağlamda; toplumsal bellek, aidiyet, yerleşim estetiği, mimari kimlik.

Bu değerlendirmeler ışığında, kent morfolojisi ve yaşamı üzerinde etkili bir mekanizma olarak mahalle niteliği gösteren/gösteremeyen yerleşmelerin kentteki izlerini veya süreksizliklerini bu veriler doğrultusunda irdelemek hedeflenmiştir.

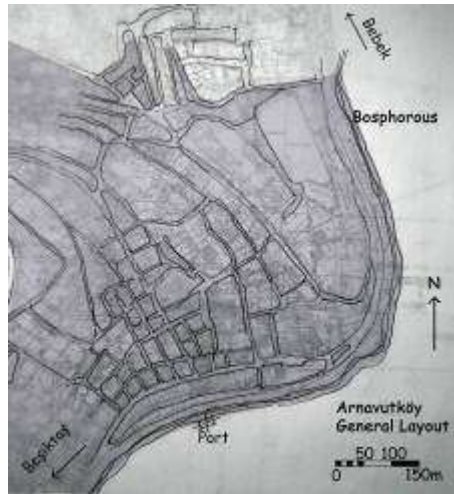
Tablo 2: Farklı karakterdeki mahalle dokularının mekânsal ve sosyal analizleri. (Mekânsal analiz; sokak-parcel morfolojisi ve alan sınırları üzerinden ele alınmıştır. Çizim: Özbek Eren, i. 2012).

Mahalle adı	Mahallenin morfolojik yapısı ve sınırlarını gösteren planlar ve görseller
<p><u>Beşiktaş, Arnavutköy Mahallesi</u></p> <p>443628 m2</p> <p>5400 kişi (2008 yılı sayımı)</p>	 <p>Arnavutköy'ün denizden genel görünümü. Foto: K. Cengizkan, ve .D. Günel, 2009.</p>

Özbek Eren, İ., (2012). Türkiye’de dönüşen kentlerin son kalesi: Kent kurucu öge olarak Osmanlı’dan günümüze 'Mahalle'. *International Journal of Human Sciences* [Online]. (9)2, 1547-1568.

Nüfus bilgisi kaynak:
www.besiktas.bel.tr
[Erişim tarihi: Ocak 2012]

www.tuik.gov.tr [Erişim tarihi: Ocak 2012]

1/5000 ölçekli Arnavutköy mahalle dokusunu anlatan plan. (Belediye haritalarından üretilmiştir.)

1/500 ölçekli parsel-bina-yol ilişkisini anlatan plan. (Belediye haritalarından üretilmiştir.)

Mahalle hakkında genel bilgi:

Arnavutköy, kentin tarihi bölgesinde, Boğaziçi'nin önemli noktalarından birinde, tarihi yapısı, kültürü ve sosyal yapısı ile özgün bir komşuluk yapısına sahiptir. Tarihi geçmişi, 4. yüzyıla kadar uzanan mahalle, ilk kurulduğu zamanlarda Musevi nüfusu ile dikkati çekerken, daha sonra 17. yüzyılda Rum nüfusunun yoğunluğu görülmektedir. 1974'teki olayların ardından ise, Türk nüfusta artış olmuş, farklı dini ve etnik kökenlerdeki komşuluklar arasındaki bağ, süregelmiştir (<http://www.megarevma.net>; www.arnavutkoy.htm). 1998'de 3. Boğaz Köprüsü'nün bu bölgede yapılması gündeme geldiğinde, semt halkı sivil bir direniş oluşturmuş, yaşadıkları yeri ve özelliklerini kaybetmemek yolunda başarılı olmuşlardır.

Fatih, Zeyrek Mahallesi

290000m²

11000 kişi (2008 yılı sayımı)

Zeyrek, Parmaklık Sokak Silueti. (Çizen: İ.Ö.Eren)

Nüfus bilgisi kaynak:
<http://www.wowturkey.com> [Erişim tarihi: Ocak 2012]

www.tuik.gov.tr [Erişim tarihi: Ocak 2012]

1/5000 ölçekli Zeyrek Mahalle dokusunu anlatan plan. (Güncel belediye haritalarından ve 1933 tarihli Pervitüch haritalarından üretilmiştir.)

Zeyrek Mahalle sınırlarını gösteren plan. (Fatih Belediyesi Coğrafi Bilgi Sistemi'nden üretilmiştir.)

Özbek Eren, İ., (2012). Türkiye’de dönüşen kentlerin son kalesi: Kent kurucu öge olarak Osmanlı’dan günümüze 'Mahalle'. *International Journal of Human Sciences* [Online]. (9)2, 1547-1568.

Mahalle hakkında genel bilgi: Zeyrek Mahallesi, Tarihi Yarımada'nın en önemli noktalarından birinde yer almaktadır. Geçmişten getirdiği tarihi dokusu ile önemli bir koruma bölgesidir. Mahallenin kendisi, yakın zamanda kadar, büyük ölçüde sosyal veya mekânsal değişime uğramamakla birlikte, yakın zamanlarda, özellikle yakınındaki tarihi yenileme ve koruma alanlarındaki (Süleymaniye, Fener) değişim nedeniyle, yeni konut sahiplerine rastlanmaktadır.

Küçükçekmece,

Ayazma Gecekondu mahallesi (bugün yok)

1730 aile X 5= yaklaşık
8650 kişi

1100000 m2

200 dönüm

Nüfus ve büyüklük
bilgisi kaynak:

<http://ayazmamagdurlari.wordpress.com>. [Erişim tarihi: Ocak 2012]

Yıkılmadan önce Ayazma Mahallesi'nin genel görünümü. Fotoğraf: www.ugurkentseldonusum.com. [Erişim tarihi: Ocak 2012]

1/5000 ölçekli Ayazma Mahalle dokusunu anlatan plan(Belediye haritalarından ve fotoğraflardan üretilmiştir.)

Ayazma Mahallesi'ndekilerin yerleştirildiği toplu konutlar, Bezirganbahçe. Foto: <http://ayazmamagdurlari.wordpress.com>. [Erişim tarihi: Ocak 2012]

Mahalle hakkında genel bilgi: Gecekondu mahallesindekiler, kentsel dönüşüm çalışmaları kapsamında, yeni bir toplu konut alanına yerleştirilmişlerdir. Ancak bu konutlardaki mahalleli, yeni çevreye ve konutlara uyum sağlayamamış, farklı alanlara doğru hareket etmişlerdir. Bu uyum sağlayamama durumunun arkasında, daha önceki mahallenin mekânsal özellikleri ve beslediği iletişim-paylaşım ortamı, bu yeni ortamda yakalanamamıştır. "Sosyal alanların kaybolması, komşuluk ilişkilerini zayıflatmış. Gecekondu mahallesinde, sokak ve konut önleri buluşma yerleri iken, yeni yerleşmede bu tür sosyal alanlar zayıf kalmıştır"(Türkün, 2011).

Özbek Eren, İ., (2012). Türkiye’de dönüşen kentlerin son kalesi: Kent kurucu öge olarak Osmanlı’dan günümüze 'Mahalle'. *International Journal of Human Sciences* [Online]. (9)2, 1547-1568.

Kadıköy, 19 Mayıs Mahallesi

5400000 m2

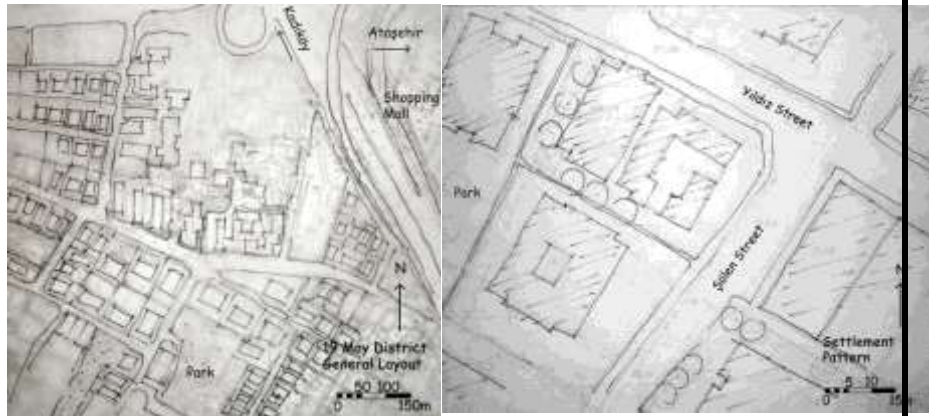
36292 kişi (2008 sayımı)

Nüfus bilgisi kaynak: <http://www.wowturkey.com>, www.tuik.gov.tr. [Erişim tarihi: Ocak 2012]

Büyükük bilgisi kaynak: <http://sehirrehberi.ibb.gov.tr/map.aspx>. [Erişim tarihi: Ocak 2012]

Mahallenin üst kotlardan genel görünümü. Foto: İ. Eren, 2011

1/5000 ölçekli 19 Mayıs Mahallesi dokusunu anlatan plan. (Belediye haritalarından üretilmiştir.)

1/500 ölçekli parsel-bina-yol ilişkisini anlatan plan. (Belediye haritalarından üretilmiştir.)

Mahalle hakkında genel bilgi:

19 Mayıs Mahallesi, Kadıköy’ün en hızlı gelişen mahallelerinden biridir. Kadıköy, 1930’lara dek, Üsküdar’ın köylerinden biri iken, artan nüfus artışı ile ayrı bir ilçe haline gelmiş, özellikle 1973 Boğaziçi Köprüsü’nün yapımıyla, mahalle, hızlı bir yapılaşma içine girmiştir (<http://v2.kadikoy.bel.tr>). 1990’larda çevreyolu bağlantıları ile, kentsel gelişme dinamiklerine bağlı olarak, yoğun ve sosyo-ekonomik açıdan gelişmiş apartman, toplu konut, site inşaatlarına sahne olmuştur. Küresel yaşam dinamiklerine bağlı olarak, kentin farklı kesimlerinden insanların bölgeye yerleşmesiyle, sosyal donatı alanları da oldukça gelişmiştir. Bazı toplu konut birimlerinde, komşuluk olmakla birlikte, mahallenin genelinde söz konusu değildir.

Göktürk, Kemercountry Yerleşmesi

2060000 m2

5000 kişi

Büyükük ve nüfus bilgisi kaynak: www.kemercountry.com. [Erişim tarihi: Ocak 2012]

www.tuik.gov.tr. [Erişim tarihi: Ocak 2012]

Kemercountry genel görünüm. Foto: Kemercountry tanıtım broşürü, 2006.

Özbek Eren, İ., (2012). Türkiye’de dönüşen kentlerin son kalesi: Kent kurucu öge olarak Osmanlı’dan günümüze 'Mahalle'. *International Journal of Human Sciences* [Online]. (9)2, 1547-1568.

Fotoğraf: Kemercountry
Tanıtım Broşürü

1/500 ölçekli parsel-bina-yol ilişkisini anlatan plan. (Belediye haritalarından ve hava fotoğraflarından üretilmiştir.)

1/5000 ölçekli Kemercountry dokusunu anlatan plan. (Belediye haritalarından, tanıtım broşürlerinden ve hava fotoğraflarından üretilmiştir.)

Mahalle hakkında genel bilgi:

Kemer Country konsepti ilk defa 1986’da oluşturulmuş ve 1992 yılında İtalya Bologna’da düzenlenen 'A Vision of Europe' sergisinde Türkiye’de şehir planlamasına yeni Avrupalı yaklaşımı ilk getiren uygulama olması nedeni ile ödül kazanmıştır. 1995 yılında hayata geçen proje, 'zaman ötesi' teması ile, kendine özgü bir komşuluk biçimi önermektedir (www.kemercountry.com). Golf Klubü, bungalov tipi ve diğer farklı tiplerdeki evleri ile 320 hektar alanlık arazi üzerinde yer almaktadır ve yüksek gelir grubuna yönelik bir profili vardır (Akman, 2009).

3.2. Sonuçlar

Alan çalışmalarına konu olan mahallelerden ilki olan Arnavutköy, sahip olduğu tarihi ve kültürel geçmişi ile önemli bir toplumsal belleğe sahiptir. Her ne kadar mahalle kendi geçmişinde önemli toplumsal değişimler geçirmiş olsa da, mahallenin sakinleri arasındaki tanınırlık ve ortak bağlantılar, büyük oranda bugün de devam etmektedir. Semtın mimari yapısı, sokak dokusu ve morfolojik yapısı da bu ilişkileri besler niteliktedir: binalar genellikle konut-işyeri şeklinde karma bir kullanıma (mixed-use) sahiptir ve sokaklar/ küçük meydanlar, insanların yüz yüze gelmelerini ve komşuluk ilişkilerini destekler niteliktedir. Mahalle dokusunda 1960'larda yapılan sahil yolu çalışması dışında önemli bir değişim olmamıştır. 1998 yılında gündeme gelen 3. Köprü yapımına karşı

Özbek Eren, İ., (2012). Türkiye’de dönüşen kentlerin son kalesi: Kent kurucu öge olarak Osmanlı’dan günümüze 'Mahalle'. *International Journal of Human Sciences* [Online]. (9)2, 1547-1568.

mahalleli direnç göstermiş ve bu girişimi durduracak nitelikte bir sivil dayanışma göstermiştir. Arnavutköy’de yaşanan bu dayanışma, bugün İstanbul genelinde görülen mahalle ölçeğindeki sivil örgütlenmelere model oluşturmaktadır.

Zeyrek Mahallesi de benzer şekilde, geçmişten gelen mahalle yaşantısını ve mekânsal özelliklerini büyük oranda korumaktadır. Ancak son yıllarda Cibali –Fener bölgesinde başlayan el değiştirmeler, özellikle Süleymaniye mahallesinin yenileme alanı olarak ilan edilmesi sonrasında hızlanmış ve konut fiyatları artış göstermiştir. Var olan komşuluk ve mahalle yaşantısı, bu süreçte kaybolmak üzeredir.

Ayazma Mahallesi, bugün kentsel dönüşüm alanlarından biri olarak 'çözülmüş' ve sakinleri daha iyi başka bir 'yer'e taşınmıştır. Yıkılan alanda inşa edilecek yeni konutlarda maddi açıdan barınma imkânı olmayan Ayazma sakinleri, Bezirgânbağçe’ye, kentin yoksul kesimlerinin yaşadığı Yenidoğan ve Taştepe mahallelerinin ortasında, 11 katlı 55 apartmandan oluşan bir alana taşınmışlardır. Bu alanda, daha önceki mahallelerinde sahip oldukları, sokak/kamusal paylaşım alanları ve bunun sağladığı etkileşim sona ermiştir: "Kadınların toplu halde çimenlerin üstünde, apartmanların önlerinde oturması, bir araya gelmesinin yasak olduğu" bu yeni alanda, 'mahalleli' olma ihtimali zayıflamıştır (Bartu, Kolluoğlu, 2009).

19 Mayıs Mahallesi, alan büyüklüğü, nüfus yoğunluğu ve konut tipolojisi ve morfolojisi ile diğer örneklerden ayrılmaktadır. Kentsel donatıların zengin olduğu bölgede, mahalle sakinleri arasında, geçmişten gelen sosyal bağ, bellek, komşuluk gibi ortak paylaşımlar zayıftır. Bugün de, yerleşim dokusunun mekânsal büyüklüğü, sokaklarının genişliği ve motorlu araç trafiğine öncelik tanıyan yapısı nedeniyle, sosyal paylaşım ve gün içinde komşular arasında etkileşim imkanı güçtür. Bölgede spor ve rekreasyon alanları yer almaktadır ve mahallelinin karşılaşma imkanı bulduğu alanlar da yoğunlukla bu bölgelerdir. Bu alanlarda kurulan ilişkiler ise sınırlı olmaktadır. Gün içinde yoğunlukla mahalle dışında bir iş hayatına sahip olan ve bireysel ve/veya içe dönük bir yaşam biçimine sahip sakinlerin, sosyal paylaşım imkân ve ihtiyaçları değişkenlik göstermektedir.

Kemercountry ise, kapalı bir site özelliği göstermektedir. Kendi içinde geleneksel mahalle yapısına benzeyen, birbirini tanıma ve komşuluk gibi özellikler taşımakla birlikte, "birbiriyle karşılaşmayan, birbirini teğet geçen, çok farklı nedenlerle kendi kısıtlı şehir coğrafyaları içinde hareket eden" (Bartu ve Kolluoğlu, 2009) bu yerleşmelerde gözlenen içe dönük yaşantı, komşular arasındaki iletişime imkân tanımakta, ancak özgün mahalle yaşamında görülen farklı sosyo-ekonomik düzeydeki aile yapısı yerine 'tek tip' sosyo-ekonomik-kültürel alt yapısı ile kentten ayrılmaktadır.

4. Son Değerlendirme

Alan çalışmaları, mahalle yaşantısının ortak bir geçmişe/belleğe, yaşam alanlarına ve komşuların yüz yüze gelerek paylaşımında bulunma imkânı bulduğu bir mimari ve kentsel morfolojiye sahip yerleşmelerde yoğun olarak devam ettiğini, bu nitelikleri taşımayan bölgelerde ise zayıf kaldığını göstermektedir. Mahalledeki sosyal, kültürel ve ekonomik çeşitlilik, paylaşım, bilgilenme, yüz yüze iletişim gibi sosyal donatı ve değerler ile mekâna ilişkin, sokak-bina-insan ilişkisinin iletişime imkân tanınması, yaya ulaşımı, servislere erişim, mahallenin büyüklüğü gibi fiziksel çevre özelliklerinin kuvvetli olduğu bölgelerde, komşuluk ve mahalleli olma durumu devam ederken, bu verilen zayıf olduğu bölgelerde mahallenin, kent ve birey yaşamında fazla anlam taşımadığı gözlenmektedir.

İstanbul özelinde ele alınan kentsel dönüşüm süreci, "dünyanın diğer birçok kentinde gözlemlenen bir süreçtir. Bu süreçte rehabilite edilen veya prestij projeleri ile değişen kentte, gecekondular ve kentin merkezinde çöküntüye uğramış bölgelerin ilk etapta yenileştirilmeye çalışılmaktadır. Bu doğrultuda yapılan yeni konutlara veya bölgelere yerleştirilen mahalleli halk ise gerek mekânsal tasarımın nitelikleri gerekse de sosyal öğelerin değişimi nedeniyle aynı mahalle bütünlüğünü yakalayamamaktadır. Kentte, eşzamanlı olarak yeni zenginliğin ve yeni yoksulluğun mekânları üretilmekte ve bu mekânlarda yaşayan gruplar arasındaki sosyal mesafenin artmasıdır" (Bartu ve Kolluoğlu, 2009). Kentteki yeni planlama karar organlarının ve yasal-yönetimsel mevzuatın da bu dönüşümlere destekler nitelikteki düzenlemeleri, özellikle dönüşümün yoğun olarak izlendiği gecekondular bölgelerinde hareketliliklere yol açmaktadır. Örneğin Ayazma gecekondular mahallesinden ayrılan insanlar, "yeni gittikleri yerde, eski komşuluk bağlarını devam ettirecek mekânsal donanımdan mahrum kaldıklarını söylemektedir" (Türkün, 2011). Wilkerson ve ekibinin (2011) belirttiği gibi, bu türden, kapı önleri, giriş portikleri gibi çeşitli mekânsal tasarım öğeleri, komşuluk bağlarını beslemektedir. Fiziksel mekânın, toplumsal bellek, paylaşım, aidiyet, komşuluk gibi unsurları destekler nitelikte olması, mahalle bilinici ve olgusunu canlı tutmaktadır.

Bugün kentlerin karşı karşıya kaldığı sosyal adaletsizlik, toplumsal ve mekânsal ayrışma, çevresel kirlilik, aidiyetsizlik gibi sorunlara ilişkin çözüm arayışlarının ortak noktasında, 'eşzamanlı olarak makro ve mikro düzeyde' yaklaşımlarla hareket edilmesi gerektiği ilkesi yer almaktadır. Mahalle bu bağlamda, bugün dünyada giderek önem kazanan kentsel ve sosyal bir strüktürdür. Yapılan çalışmalar, 'komşuluk' ve 'yer-eksenli topluluk' (place-based community) kavramları ekseninde yoğunlaşmakta, çeşitli tasarım önerileri ile "uygun mekânsal büyüklüklerin nasıl olması gerektiği" tartışılmaktadır (Meegan ve Mitchell, 2001). Komşuluk biriminin mekânsal ve sosyal boyutları üzerine yapılmış çalışmalarda komşuluk; "fiziksel ve sembolik sınırları olan yer" (Galster,

Özbek Eren, İ., (2012). Türkiye’de dönüşen kentlerin son kalesi: Kent kurucu öge olarak Osmanlı’dan günümüze 'Mahalle'. *International Journal of Human Sciences* [Online]. (9)2, 1547-1568.

2001) olarak tanımlanmakta ve "konutların, ticaretin ve diğer aktivitelerin bileşiminden kurulan bu kentsel ve yerleşim strüktürünün, sadece kültürel ve mimari bir miras olması nedeniyle değil, aynı zamanda sosyal ağların mekânsal bağlamını oluşturması nedeniyle de önemli"(Jiménez-Domínguez ve López Aguilar, 2002) olduğu vurgulanmaktadır. Komşuluk birimi aynı zamanda, yerel ölçekte sürdürülebilirlik, yönetim gibi kavramlara olanak sağlaması nedeniyle de güncel bir çalışma alanı oluşturmaktadır.

Türkiye’de ise bugün mahalle, ilçe idari ve ölçek sınırları içinde yer alan ve içinde yaşayanları, nüfus ve adres bilgileri dışında, pratikte çok ilgilendirmeyen ve harita üzerinde belirlenmiş sınırlarının gerçekte izlenemediği, bir yardımcı yönetim birimi gibi çalışmaktadır. Her ne kadar mahallenin tanımı "belediye sınırları içinde, ihtiyaç ve öncelikleri benzer özellikler gösteren ve sakinleri arasında komşuluk ilişkisi bulunan idarî birimi" (Belediye kanunu, 2005) olarak tanımlanıyor olsa da, kimi yerlerde bu tanımın yaşamsal olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla kendi içinde bu bütünlüğü yakalayamayan bu yerleşmeler, kentsel kurguda bir yer teşkil edememektedir.

Bugün, mahallenin bahsedilen idari-sosyo-kültürel ve mekânsal nitelikleri neredeyse tümüyle çözülmek üzeredir. Özellikle geçmişten getirdiği asli fonksiyonu idari-yönetimsel amaca yönelik olan mahallenin en önemli sorunlarından biri de, "kamu yönetimi sistemi içerisindeki yerinin belirsizliğidir; mahalle, ayrı bir tüzel kişiliğe sahip değildir" (Toprak, 2012). İlgili yasal düzenlemelerde mahalle kurulmasında hane sayısı ve/veya nüfus gibi bir ölçütün olmaması nedeniyle 250-300 nüfuslu mahalleler yanında 50-60 bin nüfuslu mahalleler de bulunmaktadır (Palabıyık ve Atak, 2002). Benzer şekilde mahallenin sosyo-kültürel altyapısını oluşturan, yardımlaşma, birbirini tanıma, kefil olma gibi özellikleri yanında, sivil toplum örgütü gibi işleyen ortak maddi fon, çevresel temizlik ve bilinç, aidiyet gibi önemli ve bugünün sürdürülebilirlik yaklaşımı ile de örtüşen özellikleri, ağırlıklı olarak makro (kentsel) ölçekte sağlanmaya çalışılmaktadır.

Geleneksel dünyadaki grup-grup üyesi ilişkisi içinde bir role sahip olan toplumsal insan, modernite ile birlikte toplum-birey rolünü almıştır. Ancak insanın ontolojik ihtiyaçlarından biri olan aidiyet ve bununla birlikte şekillenen mekân (tersi de aynen geçerli olmak üzere) gerçeği değişmemiştir. Bu noktada, mahallenin 'deneyimlenebilir' büyüklükte ve nitelikte olması, kişiler arası etkileşimi, bilgiyi, karşılıklı bilinmeyi/tanınmayı sağlaması ve bunların yardımıyla, toplumsal belleğin, aidiyetin ve sürdürülebilirliğin inşasına yardımcı olması mümkündür. Ancak, mahalle sınırlarının genellikle buna uymaması, dahası sınırların harita üzerinde ve sadece yönetimsel bir coğrafi alana işaret etmesi ve kentsel/mimari tasarım kalitesi bağlamındaki sorunları bugünkü mahallenin gerçeğidir.

1950’lerden sonra yoğun olarak izlenen kentsel dönüşüm hareketleri, özellikle 2000’li yıllardan bugüne kadar başka bir anlam kazanmıştır. Gecekondu veya kentin çöküntü alanlarında başlayan dönüşüm çalışmaları, bu alanlardaki sosyal ve mekânsal hareketlilikler ile kentte yeni

Özbek Eren, İ., (2012). Türkiye’de dönüşen kentlerin son kalesi: Kent kurucu öge olarak Osmanlı’dan günümüze 'Mahalle'. *International Journal of Human Sciences* [Online]. (9)2, 1547-1568.

kurgulara yol açarken, diğer taraftan, mahalle yaşamının sosyal ve mekânsal olarak en yoğun izlendiği bölgelerden olan tarihi yarımada içindeki mahallelerde de yansıma bulmaktadır. Çözülen kent mekânları ile birlikte dağılan mahalleler, kentte ve kent çeperlerinde farklı alanlara kaymakta, yeniden formüle olmaya çalışmakta, yeniden bir aidiyet ve yerellik kurmaya çalışmaktadırlar. Fakat bu yeni oluşumlar, bir kent kurucu öge olmaktan öte, hayatta kalma ve kente bağlanmanın çırpınışları gibi durmaktadır. Mahalle ölçeği, bu tür fiziksel çözümlenmeyi bekleyen boyutları ile halen araştırılmayı gerektiren, geçmişten taşıdığı birikimlerle birlikte, kentsel yaşam ve mekân kalitesi bağlamında yapıcı oluşumlara ait önemli mesajlar barındırmaktadır.

Kaynaklar

- Akman, K. (2009). "Urban Differentiations In Istanbul And Space Reflexion", *ZKU Journal of Social Sciences*, Volume 5, Number 9, pp. 117-127.
- Aktüre, S. (1978). *19. yy. Sonunda Anadolu Kenti Mekânsal Yapı Çözümlemesi*, Doktora Tezi, İTÜ, O.D.T.Ü. Ankara: Mimarlık Fakültesi.
- Alada, A. B. (2008). *Kentsel Yönetime Katılımda Mahalle*, DOSYA-08: Yerel Yönetimlere Katılım, Bülten 64, Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayını, s. 66-70.kaynak: <http://www.yayed.org.tr>. Sitesinde (30.01.2009) tarihinde yayınlanan dosya. Erişim tarihi:26 Aralık 2011.
- Auge, M. (1997). *Yok-Yer*, Turhan Ilgaz (Ed.), İstanbul: Kesit.
- Ataöv, A., Osmay, S. (2008). Türkiye’de Kentsel Dönüşüme Yöntemsel Bir Yaklaşım, *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Cilt: 24, Sayı: Ankara, s. 57-82.
- Çakır, R. (2007). *Mahalle Baskısı*, İstanbul: Doğan.
- Belediye Kanunu, (2005). <http://www.maliye.gov.tr>. Erişim tarihi: Mart 2012.
- Candan A. B. Kolluoğlu, B. (2009). *Kentsel Değişim Sürecinde Yer Değiştiren Yoksulluk*. http://www.obarsiv.com/e_voyvoda_0809.html. Erişim tarihi: Ocak 2012
- Cerasi, M. M. (2001). *Osmanlı Kenti*, İstanbul: Yapı Kredi.
- Düzbakar, Ö. (2003). Osmanlı Döneminde Mahalle Ve İşlevleri, *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 5.
- Ergenç, Ö. (1996). Osmanlı Şehrinde Esnaf Örgütlerinin Fizik Yapıya Etkileri, V. Akyüz, S. Ünlü (Ed.), *İslam Geleneğinden Günümüze Şehir ve Yerel Yönetimler* içinde (s. 407-417), 1, İstanbul: İlke.
- Habitat II (1996). Türkiye Ulusal Rapor ve Eylem Planı, Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Konferansı, İstanbul.
- Lefebvre, H. (1974). *The Production Of Space*. UK: Blackwell.
- Galster, G. (2001). On the Nature of Neighbourhood, *Urban Studies*, Vol. 38, No. 12, p: 2111–2124.
- Georgeon, F. (1999). Sunuş, Paul Dumont, François Georgeon, (Ed), *Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri* içinde(s. xi) İstanbul: Tarih Vakfı Yurt.
- Ortaylı, İ. (2000). *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*, Sayı.178, Ankara: TTK.
- Jiménez-Domínguez, B., López, Aguilar R., M. (2002). "Identity And Sustainability in Two Neighborhoods of Guadalajara, Mexico", *Environment And Behavior*, Vol. 34 No. 1,P: 97-110.
- Meegan, R., Mitchell, A. (2001). 'It's Not Community Round Here, It's Neighbourhood': Neighbourhood Change and Cohesion in Urban Regeneration Policies, *Urban Studies*, Vol. 38, No. 12, 2167–2194.
- Özcan, K. (2007). Anadolu’da Selçuklu Dönemi Yerleşme Sistemi Ve Kent Modelleri, *İTÜ dergisi/A Mimarlık, Planlama, Tasarım*, Cilt:6, Sayı:1, s:3-15.

Özbek Eren, İ., (2012). Türkiye’de dönüşen kentlerin son kalesi: Kent kurucu öge olarak Osmanlı’dan günümüze 'Mahalle'. *International Journal of Human Sciences* [Online]. (9)2, 1547-1568.

- Palabıyık, H., Atak, Ş. (2002). Türkiye’de Mahalle Yönetimi. Bekir Parlak, Hüseyin Özgür (Ed.) *Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye’de Yerel Yönetimler* içinde, (s.331-371), Ankara: Alfa.
- Tanyeli, U. (1986). *Anadolu-Türk Kentinde Fiziksel Yapının Evrim Süreci(11-15.yy)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İTÜ FBE, İstanbul, s: 158-163.
- Tekeli, İ. (1999). 19. Yüzyılda İstanbul Metropol Alanının Dönüşümü, Paul Dumont, François Georgeon (Ed.), *Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri* içinde, İstanbul: Tarih Vakfı.
- Tekeli, İ. (2011). *Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm*, İstanbul: Tarih Vakfı.
- Toffler, A. (2008). *Üçüncü Dalga*, Koridor Yayınları.
- Toprak, Z. (2012). *Türkiye’de Yerel Yönetimler-Yapılanma: Merkez –Yerel Yönetim İlişkileri*. Kaynak: <http://kisi.deu.edu.tr/zerrin.toprak/> . Erişim tarihi 7 Mart 2012.
- Türkün,A., Kurtuluş, H. (2005). Giriş, H. Kurtuluş (Ed.), *İstanbul’da Kentsel Ayrışma* içinde (s.9-24). İstanbul: Bağlam.
- Türkün, A. (2012)."İstanbul’da Eski Kent Merkezleri ve Gecekondu Mahallelerinde Kentsel Dönüşüm ve Sosyo-Mekânsal Değişim" isimli araştırma projesi üzerine söyleşi notları. 27 Şubat 2011 tarihli haber. Kaynak: <http://www.mimarlarodasi.org.tr>. Erişim tarihi: 13 Mart 2012.
- Türkün, A. (2011). Urban Regeneration and Hegemonic Power Relationships, *International Planning Studies*, Vol. 16, No. 1, 61–72.
- Ürküt, S. (1999). *Yaşanabilir Çevre Oluşumunda Mahalle Kriterinin İncelenmesi: Katılım, İletişim Ve Etkileşim Çerçevesinde Mahalle Sosyal Ve Mekânsal Yapısı*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İTÜ.
- Yenen, Z. (1988). *Vakıf Kurumu - İmarat Sistemi Bağlamında Osmanlı Dönemi Türk Kentlerinin Kuruluş Ve Gelişim İlkeleri* , Doktora Tezi, İstanbul: İTÜ.
- Yıldırım, S.(2000). Osmanlı Kentini Okumak; Osmanlı-Rumeli Kentlerinin Düşündürdükleri, *Yeni Türkiye Dergisi Osmanlı Özel Sayısı*, Sayı 34, s:498-503.
- Wilkerson, A., Nichole E. C., Yen, H.I., , and Michael, Y. L. (2011). Neighborhood Physical Features and Relationships With Neighbors: Does Positive Physical Environment Increase Neighborliness?, *Environment and Behavior*, XX(X) 1–21.
<http://www.arkitera.com/haber/index/detay/istanbuldaki-kentsel-donusum-alanlari/3635>. Erişim tarihi: Ocak 2012.
- <http://www.megarevma.net/arnavutkoy.htm>. Erişim Tarihi: Mart 2010.
- www.kemercountry.com. Erişim Tarihi: Mart 2010.
- <http://v2.kadikoy.bel.tr>. Erişim Tarihi: Ocak 2012.

Extended English Abstract

Districts are small units as zones of either a city’s public life or spaces and play a dynamic role in culture and urban public life. Although there are several researches about the concepts such as neighborhood, district, urban morphology or urban regeneration, this paper aims to focus on the district in terms of urban structure and sociology which is an unique concept in Turkish urban life called 'mahalle'.

The Ottoman city had been divided into three parts morphologically: economic, religious-cultural, and residential and developed two authentic institutions born from its cultural sub construction: 'mahalle' and 'vakıf' those were eligible on the urban morphology. Mahalle has important dimensions and effects on urban morphology and sociology since the Ottoman period. It had administrative, social-physiological and spatial roles on urban life and structure. It was a geographical location with its public buildings in the center like mosque/church, fountain or

primary school. Mahalle could be called as a 'place' for its habitants which was meaningful with its dimensions such as social sharing, collective memory, self-administration and also with its organic street- building morphology. Mahalle organization could be briefly defined as an organizational unit based on administrative, social and geographical features that build on the rich and unique heritage of Ottoman culture and urban design.

It was not until the Administrative Reforms (Tanzimat) initiated in 1839 that these organizations changed on an urban scale. Modern administrative institutions have been established in order to rebuild the society, while on the other hand the street-building morphology has changed according to modern urban planning principles. Especially the congregation character of Ottoman society changed through the citizenship society parallel to modernity project after the Republication. Although the social structure changed, the city morphology did not change to any great extent until the 1950s.

Turkey has lived numerous transformation processes through its socio-economic and cultural background; however, the cities did not much change until the appearance of neoliberal strategies in the 1980s. This transformation has been going on with legal urban policies after the year 2000, Ankara,- the capital- and İstanbul- the metropolitan city- being the pioneers in this context. As an economic and social reality of the 21st century, global approaches impose their spatial reflections on urban life and space; the city itself is a kind of laboratory of global trends. In the 1980s, in parallel with global developments, popular culture influenced the meaning of space production and city morphologies changed due to the effect of outer dynamics via socio-spatial polarizations.

It could be mentioned about different typologies of districts in the city through this process. On the one hand, there are traditional districts remaining in the historic parts of the city with their unique social and morphological structures, while on the other hand there are slums those still have the traditional characteristics of mahalle such as neighborhood, security and public information. With the process of urbanization, various types of mahalles have also been added to the city. Gated communities with their artificial concepts or grouped apartment blocks those were constructed in the central parts of the city starting from the 1980s, are other notable typologies.

Parallel to these typologies in the city of İstanbul, five different mahalles are chosen as case studies which are: Arnavutköy (in Boğaziçi), Zeyrek (in Fatih), 19 Mayıs (in Kadıköy), Kemercountry (in Göktürk) and Ayazma (in Küçükçekmece). The results show that 'mahalle' is still alive in some parts of the city while on the other hand it is on the way of dissolving. The research show also that some of the basic potentials those provide vitality for mahalle are, collective memory, building-street-human relationship, district scale, easy access to neighbours and social information process related to public places. Some of the basic issues in dissolving mahalles are lack of legal and administrative regulations which is a basic problem for mahalle organization in the country generally, the scale and the morphology of the mahalle which cannot allow people to meet each other during the day, lack of collective memory and lack of public places/facilities.

Beside these challenges, mahalle has still several potentials and opportunities those were carried from its past, parallel to universal urban planning rules and quality of urban life approaches.